כיתות הכוננות – לא תחליף לאחריות המדינה לביטחון אזרחיה ותושביה

מתקפת הטרור הרצחנית שפתח החמאס נגד ישראל ב-7.10.23 הביאה לפגיעה חסרת תקדים באכזריותה ובהיקפה באוכלוסייה האזרחית בישראל.[1] נכון ל-6.11.23, זוהו 834 אזרחים שנרצחו בישראל.[2] 241 בני אדם נחטפו מישראל בידי חמאס ומוחזקים ברצועת עזה בלי שידוע מה מצבם.[3] עשרות בני אדם אחרים עודם בגדר נעדרים מאז המתקפה ו-348 חיילים נהרגו מאז תחילת הלחימה.[4] המתקפה, שכוונה בראש ובראשונה נגד אזרחים, פגעה באופן נפשע בביטחונם של תושבי עוטף עזה וסדקה באופן קשה ביותר את תחושת המוגנות של האזרחים והתושבים בישראל. בנוסף, מאז תחילת המלחמה פונו כל היישובים בסמוך לגבול הלבנון עקב מתקפות וניסיונות חדירה בלתי פוסקים של ארגוני הטרור מהקרקע ומהאוויר.

לנוכח חומרת האסון ב-7.10.23, כאשר במשך שעות ארוכות משפחות היו נצורות, עונו ונטבחו, עד אשר כוחות הביטחון הצליחו לחלץ חלק מהן, יש תחושה עמוקה של חוסר ביטחון ובהתאם גם רצון גובר של אזרחים ותושבים להתחמש בעצמם ולהתארגן בכיתות כוננות מקומיות.

אין ספק שהקמתן של כיתות כוננות חיונית במיוחד כאשר מדובר ביישובים מבודדים או מאוימים (למשל בעוטף עזה ובגבול עם לבנון), שאין בהם אפשרות למתן מענה ראשוני מהיר על ידי המשטרה וכוחות ביטחון אחרים.

בהודעה שפרסם המשרד לביטחון לאומי ב-23.10.23 צוין כי מאז ה-7.10.23 הוקמו 511 כיתות כוננות חדשות שחומשו באלפי רובי סער, וכי "כיתת הכוננות מוכפפת למפקדי המשטרה ומופעלת באמצעות פיקוד ושליטה מסודר על ידי משטרת ישראל כשאיתור המתנדבים נעשה לפי מודל שגובש באמצעות מסד נתונים סדור בהובלה משותפת של המשרד לביטחון לאומי ומשטרת ישראל."[5]

אחת מהבטחות הבחירות של סיעת עוצמה יהודית, שהשר לביטחון לאומי איתמר בן גביר עומד בראשה, הייתה להקל על אזרחים לקבל נשק.[6] יחד עם הקמת מאות כיתות כוננות, השר בן גביר פתח במסע יחסי ציבור שבמסגרתו הוא מקיים ברחבי המדינה "טקסים" חגיגיים ומצולמים (שמפורסמים בחשבונות המדיה החברתית שלו) במהלכם הוא מחלק בעצמו את הרובים.[7] הדבר כבר הוביל את ארצות הברית לאיים בעצירת משלוחי הנשק מתוצרתה.[8]

---

[1] איתי מק, החמאס ביצע פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות בעוטף עזה, **מכון זולת** (16.10.2023).
[2] מאיר תורג'מן, המשטרה: עד כה זוהו גופותיהם של 834 אזרחים שנרצחו במלחמה, **ynet** (6.11.23).
[3] מערכת את"צ, הצהרת דובר צה"ל – 3.11, בוקר, **אתר דובר צה"ל** (3.11.2023).
[4] עידו אפרתי ואהרן רבינוביץ, במערכת הביטחון מעריכים: גורל חלק מהנעדרים יישאר לא ידוע, **הארץ** (31.10.2034); 348 חללי המלחמה ששמותיהם הותרו לפרסום, **אתר דובר צה"ל** (6.11.2023).
[5] בשבוע אחד הוקמו כ-50 כיתות כוננות ברחבי הארץ, **המשרד לביטחון לאומי** (23.10.2023).
[6] אבי כהן, ח"כ בן גביר: אדרוש את תפקיד השר לביטחון פנים, **בחזית** (30.10.2022).
[7] איתמר בן גביר (@itamarbengvir), **טוויטר** (19.10.2023).
[8] אבי בר-אלי, בן גביר הצטלם מחלק נשק לאזרחים - ארה"ב איימה לעצור את אספקתו, **TheMarker** (28.10.2023).

עמדת מכון זולת היא שכיתות הכוננות חייבות להיות תחת פיקוח הדוק והכשרות קפדניות, ובכל מקרה על המדינה מוטלת האחריות הראשית להגן על חייהם, גופם ורכושם של אזרחיה ותושביה, זאת באמצעות גופי הביטחון מקצועיים ומיומנים שמוסמכים לכך. כפי שאמר רבש"ץ באחד מיישובי עוטף עזה בתגובה לדברי השר בן גביר ב-19.10.23, "כיתת כוננות עם ציוד דל לא יכולה להביס מאות מחבלים, וגם אם היה לנו טנק בחצר זה עדיין היה בלתי אפשרי. כיתת כוננות מורכבת מ-12 אנשים לכל היותר. מה צוות שכזה יכול לעשות כשעשרות או מאות מחבלים מסתערים על יישוב אחד מכל כיוון? האמירה שלו רק מוכיחה את רמת הידע שלו".[9]

להקמה ולחימוש המסיביים של כיתות הכוננות בימים אלה, אשר מוביל השר בן גביר, עלולות להיות השלכות שליליות וכן הם עלולים ליצור תחושת שווא של ביטחון. בין היתר, כיתות הכוננות, שחבריהן אזרחים שמתנדבים, אינן יכולות להוות חלופה מספקת למדינה ולכוחות הביטחון המקצועיים, המיומנים והמוסמכים שלה. ההקמה והחימוש המהירים של כיתות הכוננות אינם מלווים בתקצוב ובמחויבות ממשלתית לכשירותם המקצועית ולהמשך ציודן לטווח הקצר והארוך. במקביל, המשטרה שאמורה לפקח על כיתות הכוננות סובלת בעצמה מבעיות חמורות בתפקודה שהחמירו מאוד בשנה האחרונה.

כאמור, לאחר אסון ה-7.10.23, מובן שקיימת תחושה עמוקה של חוסר ביטחון ובהתאם גם רצון גובר של אזרחים ותושבים להתחמש בעצמם ולהתארגן בכיתות כוננות מקומיות. לדעת מכון זולת, אלה הסיכונים שעלולים להיות להקמה ולחימוש המסיביים של כיתות הכוננות:

- **ההקמה והחימוש המסיביים והמהירים של כיתות כוננות אינם מלווים בתקצוב ובמחויבות ממשלתית לכשירותם המקצועית והמשך ציודם לטווח הקצר והארוך.** גם לאחר הטקסים החגיגיים וצילומי השר בן גביר מחלק כלי נשק, אין שום החלטה של הממשלה לתקצב ולהבטיח את הכשירות המקצועית ואת ציודן של מאות כיתות הכוננות לטווח הקצר והארוך. **הדבר עלול להפוך את כיתות הכוננות ל"קליפות חלולות", ללא יכולת ממשית להתמודד עם המשימות הנדרשות מהן.**
- **לנוכח ההקמה של 511 כיתות כוננות תוך שלושה שבועות, לא ברור על פי אילו קריטריונים נבחנה כשירותם של המתנדבים והאם בכלל נעשה הליך מנהלי תקין לאישור ההקמה של כל אחת מהן.** בפתח ישיבת הערכת מצב עם המפכ"ל, שנערכה ב-19.10.23, השר בן גביר אמר: "העברנו בימים אלה הקלות גדולות בעניין רישוי כלי נשק לאזרחים... במקביל, אנחנו מקדמים את הפרויקט של הקמת וחיזוק כיתות הכוננות. כפי שהנחיתי: כמה שיותר כיתות כוננות, כמה שיותר נשקים".[10] בחירת היישובים או השכונות בהן יוקמו כיתות כוננות צריכה להיעשות על פי שיקולים מקצועיים ועניינים, סדרי עדיפויות והערכה של גורמי המקצוע וללא מעורבות של הדרג הפוליטי ובפרט השר בן גביר.

[9] מתן צורי, זעם בעקבות דברי בן גביר: "מעוות את המציאות ומתכונן לוועדת חקירה", ynet (19.10.2023).
[10] שם.

- **כיתות הכוננות אינן יכולות להחליף כוחות ביטחון קבועים ומיומנים ועלולות ליצור אשליה של ביטחון.** במשטרה קיימות יחידות מקצועיות נפרדות עם מומחיות מגוונת, ובכל כוח משטרה יש לשוטרים מגוון של ציוד והכשרות מקצועיות. אלה אמורים להיות מופעלים במשולב ובתיאום. בסופו של דבר, אף אם לחברי כיתות הכוננות ישנן כוונות טובות, עדיין מדובר באנשים בודדים בכל כיתה, שהינם אזרחים שמתנדבים ושאינם עוסקים בביטחון באופן יומיומי, ואין ברשותם את מכלול הציוד, הידע והניסיון שיש ליחידות משטרה וביטחון אחרות.
- **ההקמה הסיטונאית של כיתות הכוננות נעשית בעת שקיים במשטרה מחסור חמור בכוח אדם, בציוד ובמודיעין, ולאחר שממשלת נתניהו דרדרה את תפקוד המשטרה והעמיקה את הפוליטיזציה שלה.** משטרת ישראל מופקדת לפי החוק והפסיקה על אכיפת החוק ומניעת עבירות, על קיום הסדר הציבורי, על השמירה על ביטחון הגוף, הנפש והרכוש ועל ביטחון הפנים. כפי שנקבע בדוחות חוזרים של מבקר המדינה, למרות תפקידיה החשובים, המשטרה סובלת ממחסור חמור בכוח אדם, תקציב, ציוד ומודיעין. לא רק שיש מחסור חמור בכוח אדם, בשנת 2023 תנאי הסף למועמדים הוקלו משמעותית, משך ההכשרה קוצר ב-75% ובעקבות זאת איכות המתגייסים ירדה דרמטית.[11] בנסיבות אלה, ההקמה של גופים מתחרים שיהיו אחראים אף הם על ביטחון הפנים, צפויה להקשות על פתרון הבעיות הקיימות במשטרה ואף לשאוב את משאביה המדולדלים ממילא. **למהלך של השר בן גביר עלולות להיות השלכות מרחיקות לכת גם לאחר המלחמה, כאשר הפרטת המשטרה עלולה להיות בלתי הפיכה.**
- **ההקמה והחימוש של כיתות הכוננות נעשים במקום לחזק את המתנדבים במשמר האזרחי.** כיום המשמר האזרחי מוסדר בתקנות המשטרה (המשמר האזרחי), תשנ"ז-1996 וכן בנהלי המטה הארצי הרלוונטיים.[12] בעוד שהמתנדבים במשמר האזרחי מוטמעים בתוך כוחות המשטרה הקיימים, כיתות הכוננות הינן, כמתואר בנהלים אלה, "יחידות" נפרדות ותחת פיקוח מקצועי משטרתי רעוע יותר. **אין שום היגיון מקצועי, ארגוני וניהולי בגיוס מסיבי של מתנדבים דווקא לכיתות כוננות במקום למשמר האזרחי.**
- **החימוש המסיבי של אזרחים ברובי סער עלול להוביל לפגיעה בחפים מפשע ולו בשגגה.** על אף שצוין בהודעת המשרד לביטחון לאומי הנ"ל מה-23.10.23 כי "כיתת הכוננות מוכפפת למפקדי המשטרה ומופעלת באמצעות פיקוד ושליטה מסודר על ידי משטרת ישראל", ספק רב אם מבחינה מעשית המשטרה מסוגלת לבצע פיקוח אפקטיבי כאשר מדובר בהיקף נרחב של מאות כיתות כוננות חדשות בכל רחבי המדינה ובמיוחד לנוכח המחסור הקיים בשוטרים ובקצינים.[13] **זאת ועוד, ללא הכשרה ואספקת ציוד לא קטלני מתאימים, חברי כיתות הכוננות עלולים אף לעשות שימוש ברובי סער כלפי מפגינים ומי שיזוהו על ידיהם כ"מפרי סדר".**

[11] חן ארצי סרור, הנתונים מוכיחים: איכות המתגייסים למשטרה - בשפל קיצוני, ynet, 25.8.2023.
[12] תקנות המשטרה (המשמר האזרחי), תשנ"ז-1996; פקודות ונהלים, אתר משטרת ישראל.
[13] לירן לוי, תתקשה לתפקד באירועים רב-זירתיים? קצין בכיר במשטרה מתריע: "יש סיבה לדאגה", ynet (4.9.2023).

- **קיים חשש לשימוש חלק מכיתות הכוננות בשיטות האכיפה הבלתי חוקיות והגזעניות של המתנחלים בשטחים הכבושים.** מתנחלים ישראלים מבצעים באזורים שונים בגדה המערבית "פעולות אכיפה" אשר לא פעם כוללות אלימות, עינויים, התעללויות ואף הריגה, כלפי תושבים פלסטינים, מפגינים, עוברי אורח, חקלאים ורועים פלסטינים. במיוחד בימים שיש בהם לגיטימציה פוליטית וציבורית לפעולות נקם, חלק מכיתות הכוננות עלולות לעשות שימוש לרעה בנשקם לצורך פעולות אכיפה לא חוקיות וגזעניות ואף לצורך פעולות נקם במיעוט הערבי.
- **חשש מזליגה של רובי הסער לארגוני הפשע ומהגדלת מקרי האלימות במשפחה.** כפי שחוזר ומתריע פרויקט "האקדח על שולחן המטבח", חימוש מסיבי במרחב האזרחי עלול להגביר את הפגיעה בנשים.[14] בנוסף, כבר כיום חלק מהנשק של ארגוני הפשע הגיע לידיהם באמצעות גניבתו. כך למשל, לפני כשנה הוחלט לאסוף נשק מחברי כיתות הכוננות ביישובים המרוחקים מהגבולות עם סוריה ולבנון מחשש שאלה ייגנבו על ידי גורמים פליליים.[15]

מסקנות

- ✓ על המדינה מוטלת האחריות הראשית להגן על חייהם, גופם ורכושם של תושביה ואזרחיה, זאת באמצעות גופי הביטחון המקצועיים, המיומנים והמוסמכים לכך. לכן, יש לפעול לתגבור וחיזוק מהיר של המשטרה וכוחות המשמר האזרחי. במידת הצורך, יש לתגבר את שני אלה באמצעות חברות שמירה פרטיות שנמצאות תחת פיקוח ממשלתי (אף אם אינו מיטבי).
- ✓ הקמתן של כיתות כוננות חיונית במיוחד כאשר מדובר ביישובים מבודדים או מאוימים (למשל בעוטף עזה ובגבול עם לבנון), שאין בהם אפשרות למתן מענה ראשוני מהיר על ידי המשטרה וכוחות ביטחון אחרים.
- ✓ בחירת היישובים או השכונות בהם יוקמו כיתות כוננות צריכה להיעשות על פי קריטריונים מקצועיים ועניינים, סדרי עדיפויות והערכה של גורמי המקצוע, וללא מעורבות של הדרג הפוליטי ובפרט השר בן גביר.
- ✓ כיתות הכוננות הקיימות ואלה שיוקמו חייבות להיות תחת פיקוח הדוק והכשרות קפדניות. תקצובן, הכשרתן וחימושן לטווח הקצר והארוך חייבים להיות מעוגנים בהחלטת ממשלה או בדרך אחרת.
- ✓ כשירותם של המתנדבים בכיתות הכוננות חייבת גם היא להיבחן על פי קריטריונים מוסכמים מראש במסגרת ההנחיות להפעלת כיתות הכוננות ולהכשרתן.

כתיבה וייעוץ משפטי: עו"ד איתי מק

---

[14] פמיניזם ונשק, אתר האקדח על שולחן המטבח.

[15] עידן אבני, אבסורד: צה"ל אוסר על כיתות כוננות ביישובים הסמוכים לסוריה ולבנון לאחסן נשק, **ישראל היום** (15.8.2022).